

УДК: 811.111'(38+42):82-1(94)

Ю.О. Свірідова,
аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

ФОНОГРАФІЧНІ ЗАСОБИ СТВОРЕННЯ ПЕЙЗАЖУ В АВСТРАЛІЙСЬКІЙ ПОЕЗІЇ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті висвітлено фонографічні засоби створення пейзажу в австралійській поезії ХХ століття. Застосовано стилістичний аналіз та синергетичний підхід до виявлення процесу взаємодії звукової оболонки слова з його лексичним значенням, що приводить до виникнення пейзажу в поетичному тексті. Встановлено – синестезія є одним із основних засобів актуалізації пейзажу в австралійській поезії.

Наукові розвідки пейзажу виходять з позицій літературознавства (З.А. Агаєва, Го Шичан, Л.Е. Петрухіна, М. Епштейн), мистецтвознавства (А.Н. Бенуа, Б.Е. Галанов) та культурології (Т.А. Д'якова). У літературознавстві основна увага у вивченні пейзажу приділяється розкриттю філософського змісту природи, вияву функціональних особливостей описів природи, представлення пейзажу як репрезентативного елементу індивідуально-авторської картини світу та виділення різних типів та видів пейзажів. Звукове наповнення картин природи аналізується з огляду звука в пейзажних описах "як художнього елементу, що дозволяє розкрити психологічний підтекст та емоційне наповнення описів природи" [1: 15]. У нашому дослідженні ми застосовуємо як літературознавчі, мистецтвознавчі, культурологічні, так і лінгвістичні методики вивчення пейзажу. Хоча питання стосовно поетики пейзажу вже деякі вчені висвітлювали (У Хао), проте ми вважаємо, що основний акцент було зроблено на літературний аспект і недостатньо повно розкрито лінгвістичний, не вказано основні складники пейзажу, чим і як він створюється. Це дозволяє продовжувати дослідження в цьому напрямку.

Компактність віршованого тексту обумовлює підбір слів із багатоплановою семантикою, чим більшими "смыслами живе слово", тим змістовно багатшим і образно яскравішим є текст і тим сильнішим є емотивний резонанс. Послідовність певних звуків пробуджує у свідомості людини асоціації з певним змістом, які в поетичному тексті становлять одну із основних образних складових. Тим самим, звук у поетичному тексті, в його стилістичній функції, не відокремлюється від смислової виразності [2: 5]. Окремі звуки та звукові єднання прагнуть до укріплення чи радше додавання віршу лексичного значення тим, що вони обіграють його, викликаючи асоціації між певними звуками та іншими відчуттями, спогадами та образами закріпленими у пам'яті [3: 238]. **Актуальність** роботи зумовлено незгасаючим інтересом лінгвістів (С.В. Воронін, А.П. Журавльов, Н.М. Камбаров, А.А. Калита, Л.А. Комарницькая, В.В. Левицький, А.В. Михалев, М. Magnus, А. McCrum) до досліджень у галузі фоносемантики, які розкривають смислове навантаження звукової оболонки. **Мета** нашої розвідки полягає у виявленні фонетичних та графічних засобів, що сприяють виникненню пейзажу в поетичному тексті. Художня семантика тексту на вербальному рівні представлена словесними поетичними образами, що містять природні явища або описують природні ситуації, які, у свою чергу, належать до базових концептів. У пізнавальній практиці вони віддзеркалюються в поведінці людини, у її інтеграції з природою [4: 299], натомість у поезії вони можуть виступати автономно і переплітатись зі світом людини (людина є частиною природного світу, що зумовлено кількісним переважанням слів природної парадигми) [див. напр. 5] у функції універсального метафоризатора і як один із елементів концептуального каркаса [6: 3-4]. Звідси, **об'єктом** розвідки є пейзаж у віршованих текстах австралійської поезії ХХ століття й **предметом** – вербальні засоби створення пейзажу на різних рівнях тексту. Зважаючи на обсяг статті, завданням цієї розвідки є виявлення фонографічних засобів створення пейзажу.

В умовах будь-якої культури семіотизація звуку приводить до використання голосів природного світу не лише для позначення природних об'єктів, але й як поняття "життя, жива істота", і як засіб керування поведінкою людини [7: 8]. І навпаки, для позначення природних процесів, об'єктів і явищ природи використовуються "голоси культурного світу людини", а саме звуки музичних інструментів, людських емоцій (переживань, страждань), а також досягнень людського прогресу. Звукова насиченість відтворює внутрішній світ тексту. У момент поєднання звукової оболонки із лексичним значенням, у момент зіткнення двох систем, які зустрічаються в точці біфуркації, відбувається вибух образу та відчуттів, що приводить до подальшого нашарування нових звуків та збудження образів і емоцій (див. рис. 1). Підкріплення візуальне (графічне) уможливорює конкретизацію образу й іноді створює рамки для подальшого його розгортання. Таким чином, справжня поетичність віршованого

тексту полягає саме у взаємодії звучання та значення слова [8: 71], коли звукова оболонка знака (або звуковий рівень віршованого тексту) відповідає його змісту.

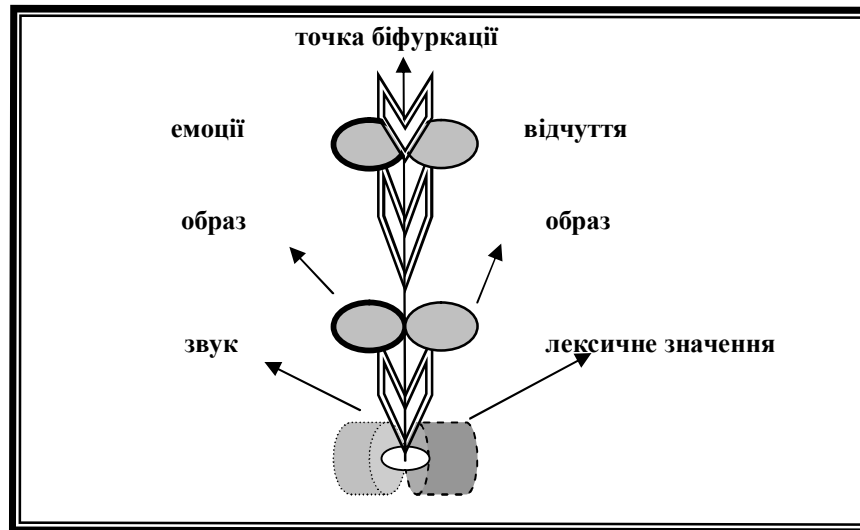

Рис. 1. Взаємодія звукової оболонки слова з його лексичним значенням

Розглянемо на прикладах, як здійснюється актуалізація пейзажу в поетичному тексті. У зображенні моря чи океану частіше всього увага надається темі шторму, як, наприклад, "Storm" Джудіт Райт:

*On the headland's grassed and sheltered side,
out of the wind I crouch and watch
while driven by the seaward ship-destroying storm
races of insane processional breakers come.
A long-dead divine authority reflows the tide
at evening, and already the gnawed hill of the beach
alters and shrinks. The waves cry out: Let us be done.*

*На захищеній стороні мису вкритою травою,
подалі від вітру я припав до землі і спостерігаю
як перевантажені знищуючим-кораблі штормом
прямують швидкі потоки божевільних помпезних хвиль.
Давно-мертва божественна сила приплив напускає
ввечері знову, і вже змучений пагорб пляжу
змінюється і відступає. Хвилі викрикують: Давай покінчимо.*

[перекл. наш – Ю.С.]

У наведеному прикладі провідним звуковим стрижнем стає слово *storm* із якого розвивається весь звуковий ряд тексту: /s/, /r/, /d/ /t/. Завдяки алітерації, повторення звуку /s/ у словах *headland's, grassed, side, seaward, ship-destroying storm, shrinks, insane, processional* та звуку /r/ в словах *grassed, crouch, driven, ship-destroying, races, processional breakers, authority, reflows, shrinks, cry* створюється шумовий ефект бурхливого моря та рокоту хвиль. Відомо, що звук /s/ в англійській мові має найбільшу кількість символічних значень [див. детальніше 9; 10; 11] й іноді залежить від наступного консонанту. Так /s/ у поєднанні із жорсткими звуками /d/, /t/ і /p/ набуває ознаки холоду, шершавості й злості. У такий спосіб у слові *storm* первинним звуковим сполученням уже закладено негативні ознаки. Прослідкувавши консонантний склад представленого уривку, спостерігаємо чергування приголосних: /n ? h d l d s g r s t n d f l t d s d / t v ? w n d k r t f n d w t f / w l d r v n b ? s w d f p d s t r n s t m / r s z v n s n p r s f n l b r k z k m / l n d d d v n θ r t r f l z ? t d / t v n n n d l r d n d h l v b t f / l t z n d f r n k s ? w v z k r t : l t s b d n // – які викликають відчуття небезпеки й приводять до душевного неспокою. Номінативна одиниця *ship-destroying* – той, що знищує кораблі не лише своїм значенням, а й звуковим складом /d/, /s/, /t/, /r/, /p/ змалює жахливу сцену гибелі судна, підкреслюючи руйнівну силу природної стихії. Розгорнутий образ негамовного шторму реалізується за допомогою епітетів, представлених номінативними одиницями *insane* – божевільний, *processional* – прецесійний, *long-dead* – давнопомерлий, *divine* – божественний. За тематикою ці лексичні одиниці

пов'язані із вищою божественною силою *authority* – *влада*, що керує природними процесами, проте відображають також людську безпомічність у боротьбі та пошуку опори "у вищих світу сього". Це призводить до всеосяжного божевілля. Лексичні одиниці, фонетично оформлені сонорними /n/, /l/, /m/, назальним /ŋ/ та відкритим голосним /ə/ хоча й несуть мажорну конотацію – легкість, активність, – проте в єднанні із лексичним значенням *insane* та *gnawed* відтворюють зовсім протилежний образ: неспокійне море, із божевільно великими хвилями з білою піною *breakers* (присутня негативна сема – ламати, рушити), які здіймаючись обрушуються на берег, змінюючи його обриси, забираючи із собою половину піску, камінців тощо. Більш того, спостерігається фонетико-графічний зв'язок. Слова об'єднуються одночасно звуковим і графічним повтором, оскільки в англійській мові письмовий варіант слова відрізняється від вимовленого. Наприклад, у рядках "*On the headland's grassed and sheltered side/...while driven by the seaward ship-destroying storm / races of insane processional breakers come*" графічна єдність /s/ /t/ /r/ у словах "*sheltered*" "*storm*" підкріплюється звуковим співвідношенням у словах "*grassed*" "*destroying*". Образи в такому разі апелюють не лише до слуху, але й до зору. Звідси словесна фіксація звуків прагне не до наслідування, а до створення свого варіанту звучання [7: 11]. Виходячи із лексичного значення іменника *storm* – *a period of very bad weather when there is a lot of rain or snow, strong winds, and often lightning* [12: 1636-1637] – образ неспокійного моря доповнюється образами дощу та сильного вітру. За допомогою логічної операції синтезу відбувається встановлення трансвимірних відношень між вимірами (семантичним полем (просторами)), у даному випадку між поняттями "шторм" – "дощ" – "сильний вітер", що дозволяє точніше і більш диференційовано представити структурну організацію цих просторів. Термін "трансвимірність" (англ. *transdimension*) використовують у синергетиці для опису синтезу антитез, тобто виникнення у протилежностях "синтетичного примирення", без чого неможливе мислення та творчість людини (креативне мислення). Таким чином відбувається "перехід від стану меншої розмірності до стану більшої" [13] (розмірність – ступінь свободи елемента системи), а саме: окремі поняття "дощ", "сильний вітер", "море" (водяний простір), які є контекстно незалежними поняттями, спонтанно формують ціле, в результаті інтеграції формується новий контекстно залежний терм – *storm*. У такій спосіб, звукова організація наведеного віршу нашаровується на образи вітру та дощу і відповідно їх зображує й озвучує, створюючи насичену образну й звукову палітру.

Оскільки "дощ", "сильний вітер", "море" є контекстно незалежними поняттями, в поетичному тексті їх образ варіюється залежно від звукового ряду (певний комплекс тотожних або аналогічних звуків, що відтворюються у вірші [14: 52]) та фонестем (повторювальні звукові сполучення, термін Дж. Ферс), які кожен поет використовує задля відтворення повного відчуття реальності. У наступному уривку віршованого тексту Д. Маккелер "Колір" ("*Colour*") звуковий та візуальний образ моря створюється стилістичними засобами ономапоєї та алітерації /f-s/:

*And nights of blue and pearl, and long smooth beaches,
Yellow as sunburnt wheat,
Edged with a line of foam that creams and hisses,
Enticing weary feet.*

*І ночі пурпуру й сині, й приємні довгі
пляжі,
Жовті, як засмагла пшениця,
Окреслені лінією піни, що здіймається й
Шипить, зваблюючи втомлені стопи.*

Домінантним у зображенні шумового ефекту руху води стає звук /s/. Ономапоєя, що передається звуковідображувальним дієсловом *hiss*, іконічно відтворює шипіння змії та підсилює звуковий ефект руху води. Таким чином, у поетичному фрагменті проводиться звукова паралель між морем-океаном та змією. Графічне зображення букв *f*, *s*, *r* нагадує обриси морських хвиль і викликають відповідний образ, який підкреслюється номінативною одиницею *cream* у значенні "пінитися" (дієслово з елементом руху). Сонорні /n/ /m/ і голосний /l/ формують мелодичку пейзажної картини, яка знімає напруження і діє як релаксація, впливаючи на відчуття і спокушаючи до духовного та фізичного відпочинку "*enticing weary feet*", що зумовлено символікою звуків, а саме: ніжність – /n/ /m/ /l/ і радісне відчуття – /l/ [15: 8; 16: 16]. У такий спосіб звук /s/ у наведеному фрагменті виступає в символічному значенні – "ніжний". Лексичне значення номінативних одиниць *creams*, *hisses*, *enticing*, *weary* взаємодіє з їх звуковою оболонкою та підкріплюється римою і таким чином викликає появу образу рухливого заспокійливого моря-океану вздовж безмежного жовтогарячого пляжу. Відтак, символіка звукових домінант у тексті емоційно підтримує інформацію, що передається вербально.

Звукове відтворення вітру невід'ємно пов'язано з його різноманітними силовими властивостями, що зумовлюють відповідне розгортання пейзажної картини (піщані, морські шторми, шелест дерев тощо). Звук /w/ в ініціальній позиції номінативної одиниці *wind* проводить пряму асоціацію з вітром, оскільки вимовляючи губний /w/ потік повітря виривається з шумом, відтворюючи один із його звукових ефектів. Виходячи з фоносемантичних досліджень [17] звук, який знаходиться в ініціальній позиції загалом визначає основу, на якій базується слово. Залежно від позиції у слові звук /w/ буде

пов'язаний із вітром або його діяльністю, або результатами його впливу, або будь-яким звуком, який ним створюється чи з ним асоціюється. Це пов'язано з властивостями звуку, які обумовлюють його семантичну характеристику: первинну енергію без намірів, хвилі та динамічність [18]. Розглянемо на прикладах, як звукові та графічні засоби сприяють відтворенню образу вітру.

Так у словесному поетичному образі В. Пелмера "The Pathfinders": "*The wan trees whisper and the winds make moan*" – "*виснажені дерева шепочуть та вітри жаліються*" – завдяки алітерації (повторення звуків /w/, /s/) та дотримання принципу малопейі виникає слуховий образ вітру. У семантиці номінативних одиниць *whisper*, *moan* присутній звуковий компонент, який і сприяє створенню образу вітру. Окрім того слуховий образ виникає за допомогою розташування в сильній позиції (на початку та кінці) словесного поетичного образу звуку /w/ "*wan*" та дифтонгу /oʊ/ "*moan*", які підкреслюють та відтворюють завивання вітру крізь листя дерев. У наведеному прикладі спостерігається синестезія, тобто фонетико-графічний зв'язок – слуховий образ вітру підтримується візуальним – де звук /w/ виступає в ініціальній позиції: *wan*, *whisper*, *wind* і слова безпосередньо пов'язуються із діями вітру. Звукові повтори озвучують і, тим самим, поглиблюють синестезію через асонанс.

Отже, пейзаж у поетичному тексті передано за допомогою взаємодії як графічних, так і фонетичних засобів. Пейзаж набуває візуальної та емоційної виразності за допомогою звукової гами віршованого тексту, яка залежить від смислової картини, на теренах якої вона розкривається, насичуючи його контрастами та надаючи певної звукової формули. Окрім того, одним із характерних засобів актуалізації пейзажу є явище синестезія, що лежить в основі звукового символізму. Перспективним у подальшому вважаємо дослідити лексико-синтаксичні засоби створення пейзажу в австралійській поезії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Хао У. Поетика пейзажу в російській та китайській прозі першої третини ХХ століття (на матеріалі творів А.П. Чехова, І.О. Буніна, Лао Ше, Ба Цзіня): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.01.05. – Сімферополь, 2007. – 20 с.
2. Гончаров Б.П. Звуковая организация стиха и проблемы рифмы. – М.: Изд-во "Наука", 1973. – 235 с.
3. Verdonk P. Painting, poetry, parallelism: ekphrasis, stylistics and cognitive poetics / Language and Literature. – SAGE Publications, 2005. – Vol. 14(3). – P. 231-244.
4. Швачко С.О., Кобякова І.К.. Семантичні тенденції номінації природних явищ: когнітивні аспекти // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: 36. статей, присвяч. ювілею В.Д. Каліуценка. – Донецьк: ТОВ "ЮГО-ВОСТОК; ЛТД", 2007. – С. 297-306.
5. Степанченко И.И. К проблеме функциональной типологии художественных текстов С. Есенина // Общая стилистика и филологическая герменевтика: Сб. науч. трудов. – Тверь, 1991. – С. 80-90.
6. Дишлюк І.М. Лексико-семантичне вираження концепту "природа" у поетичній мові Ліни Костенко: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2002. – 16 с.
7. Курашкіна Н.А. Звукообозначения как репрезентация звукофферы в языке (на материале английских, французских и русских антропо- и орнитофононов): Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.20 – Уфа, 2007. – 22 с.
8. Дубенко О.Ю. Роль фонічної структури слова у створенні поетичного образу (на матеріалі сучасної англійської поезії) // Вісник Київського лінгвістичного університету. Сер. Філологія. – 2000. – Т. 3, № 1. – С. 66-71.
9. Воронин С.В. Основы фоносемантики. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1982. – 244 с.
10. Сомова Е.Г. Стихотворение Э.А. По "Ворон" в фоностилистическом аспекте. – Режим доступа к статье: <http://www.kubsu.ru/index.php/rus/content/view/full/4965>
11. McCrum A. Motivation in the word initial consonant onset. – Режим доступа до статті: <http://www.conknet.com/~mmagnus/SSArticles/McCrumDef.html>
12. Longman Dictionary of Contemporary English – 4th ed. with Writing Assistant 2005 / Ed. by D. Summers. – Pearson Education, 2005. – 1950 p.
13. Кобляков А.А. Синергетика, язык, творчество. – Режим доступа к статье: <http://spkurdyumov.narod.ru/Koblyakov/Sasha3.htm>
14. Выгодский Д.И. Из эвфонических наблюдений ("Бахчисарайский фонтан") // Пушкинский сборник памяти профессора С.А. Венгерова. Пушкинист. – Т. IV. – М.; Пг., 1922. – С. 50-58.
15. Комарницкая Л.А. Субъективный и объективный звуковой символизм в английском языке: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Одесский гос. ун-т. – Одесса, 1985. – 17 с.
16. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: Навч. посіб. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 272 с.
17. Magnus M. What's in a Word? Studies in Phonosemantics: Dissertation for degree of Doctor Philosophiae. – University of Trondheim. – Trondheim, Norway, 2001. – 188 p. – Режим доступа до дис.: <http://www.trismegistos.com/Dissertation/DissIntro.htm>

18. Magnus M. The Meanings of Phonetic Features. – 1997-1998. – Режим доступу до статті: <http://www.trismegistos.com/MagicalLetterPage/>
19. Львова Н.Л. Звукосимволічні властивості початкових приголосних звукосполучень у сучасній англійській мові: Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – Донецький національний університет. – Донецьк, 2005. – 18 с.

Матеріал надійшов до редакції 19.04. 2008 р.

Свиридова Ю.А. Фонографические средства создания образа пейзажа.

В статье рассматриваются фонографические средства создания образа пейзажа в австралийской поэзии XX столетия. Используются стилистический анализ и синергетический подход для установления процесса взаимодействия звуковой оболочки слова с его лексическим значением, что способствует возникновению пейзажа. Явление синестезии является одним из основных средств актуализации пейзажа в австралийской поэзии.

Sviridova Y.A. Phonographic Means in Landscape Creation.

The article focuses on phonographic means of landscape creation in Australian poetry of the 20th century. The correlation between sound and meaning in word is explored via stylistic and synergetic analyses of Australian 20th century verse. Synaesthesia is viewed as a peculiar mean of Australian landscape creation.